

Leszek Leśniewski*

Skutki globalnego kryzysu finansowego dla rozwoju gospodarczego Danii, Finlandii i Szwecji

Słowa kluczowe: globalny kryzys finansowy, rozwój społeczno-gospodarczy, kraje nordyckie, model nordycki
Keywords: global financial crisis, socio-economic development, Nordic states, nordic model

Wprowadzenie

Rosnąca współzależność i ujednoczenie rynków stały się jedną z przyczyn współczesnego globalnego kryzysu¹. Kryzys zapoczątkowany w 2007 roku w Stanach Zjednoczonych ukazał szereg wyzwań oraz zagrożeń, wobec jakich stoją gospodarki wielu krajów, między innymi Danii, Finlandii i Szwecji. Stał się on ważnym sprawdzianem dla skuteczności mechanizmów polityki gospodarczej badanych krajów.

Obszar badawczy artykułu obejmuje sytuację społeczną i gospodarczą w Danii, Finlandii i Szwecji w latach 2007–2013. Podjęto próbę odpowiedzi na pytanie badawcze: W jakim stopniu kryzys finansowy wpłynął na rozwój społeczno-gospodarczy krajów nordyckich w latach 2007–2013?

W opracowaniu przyjęto tezę: globalny charakter kryzysu finansowego doprowadził do zakłóceń stabilności makroekonomicznej krajów nordyckich².

* Magister Leszek Leśniewski jest doktorantem na Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu. E-mail: leszek_lesniewski@op.pl.

¹ Dla celów niniejszego artykułu przyjęto definicję globalnego kryzysu finansowego jako kryzysu zapoczątkowanego w 2007 roku. W opracowaniu pojęcie to będzie stosowane zamiennie z określeniami „kryzys globalny”, „kryzys finansowy”. P. Krugman, *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*, W.W. Norton & Company, New York–London 2009.

² W zgodzie z literaturą przedmiotu oraz dla uproszczenia w artykule przyjęto definiowanie krajów nordyckich jako wybranych krajów Europy Północnej należące do Unii Europejskiej, to jest Dania, Finlandia i Szwecja.

Celem artykułu jest identyfikacja czynników, które wpłynęły na zróżnicowaną reakcję Danii, Finlandii i Szwecji na globalny kryzys finansowy w okresie 2007–2013, oraz ocena skutków globalnego kryzysu dla rozwoju społeczno-gospodarczego tych trzech krajów. Realizacji tak sformułowanego celu posłużyły metody badawcze: krytyczny przegląd literatury przedmiotu oraz statystyczna analiza porównawcza³.

W części pierwszej artykułu przedstawiono nordycki model kapitalizmu oraz podobieństwa i różnice występujące między Danią, Finlandią i Szwecją. Druga część poświęcona jest implikacjom globalnego kryzysu finansowego dla rozwoju gospodarczego krajów nordyckich. W części trzeciej zaprezentowano ocenę działań antykryzysowych w analizowanych krajach.

Porównanie gospodarek Danii, Finlandii i Szwecji

Kraje nordyckie charakteryzują się wysokim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego. Należą one do grupy państw przodujących w ochronie obywateli, wdrażaniu nowych technologii i funkcjonowaniu instytucji publicznych. Kraje te, dostosowując realizację polityki państwa do wymogów globalizacji, skoncentrowały się na inwestowaniu w kapitał ludzki, społeczny i intelektualny⁴.

Nordycki model kapitalizmu

Państwo dobrobytu lub państwo opiekuńcze⁵ to państwo, w którym głównym celem jest zabezpieczenie obywateli przed ryzykiem wynikającym z funkcjonowania gospodarki rynkowej. W modelu tym działania podejmowane przez zespół instytucji państwowych dostarczających obywatelom świadczenia i usługi społeczne zmierzają do zabezpieczenia przed utratą pracy. Określony zakres przywilejów społecznych zapewnia minimalny poziom życia oraz gwarantuje dostęp do edukacji i służby zdrowia⁶.

³ W artykule przedstawiono wybrane wyniki z przeprowadzonych badań.

⁴ U. Becker, *The Scandinavian Model: Still an Example for Europe?*, International Politics and Society ipg 4/2007; S. Oberg, *Sweden and the Financial Crisis*, *Speech of the Sveriges Riksbank*, „BIS Review” 2009, no. 7.

⁵ Pojęcia „państwo dobrobytu” lub „państwo opiekuńcze” w polskich pracach naukowych tłumaczone są z *welfare state*. Ze względu na to, że żadne z nich nie oddaje wiernie i w pełni znaczenia oryginału, w niniejszym artykule określenia te będą stosowane zamiennie. W języku duńskim stosowane jest tłumaczenie *velferdsstat*, w języku fińskim – *hyvinvointivaltio* oraz w języku szwedzkim – *välståndstaten*. Szerzej na temat zob. W. Rutkowski, *Współczesne państwo dobrobytu. Ekspansja, kryzysy, spory*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010; W. Anioł, *Szlak Norden. Modernizacja po skandynawsku*, Elipsa, Warszawa 2013; S. Czech, *Gospodarka w służbie idei. Rzecz o modelu szwedzkim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2013.

⁶ N. Acocella, *Zasady polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.

Państwo dobrobytu to państwo kapitalistyczne z silnym interwencjonizmem państwowym będącym przeciwieństwem liberalizmu ekonomicznego, w którym szczególnie nacisk położony jest na rozwiązywanie problemów społecznych⁷.

Polityka państwa w tym modelu realizowana jest poprzez redystrybucję dochodów, to jest finansowanie świadczeń i usług za pomocą budżetu państwa poprzez ubezpieczenia społeczne, regulacje prawne, działania przedsiębiorstw oraz funkcjonowanie rynku pracy.

Model państwa opiekuńczego rozwinął się w odmienny sposób w różnych krajach. Nordycki model kapitalizmu lub model socjaldemokratyczny odnosi się do ekonomicznych i społecznych modeli kapitalizmu krajów nordyckich⁸. Impulsem do tworzenia tego modelu były kryzysy, które wystąpiły w tych krajach na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku⁹. Przemiany wewnętrzne w krajach nordyckich, procesy globalizacji i postępująca integracja europejska przyczyniały się do rozbieżności poszczególnych modeli państwa opiekuńczego¹⁰. Mimo istniejących różnic między modelami obowiązującymi w poszczególnych krajach nordyckich posiadają one pewne wspólne cechy. Należą do nich: tworzenie państwa, którego celem jest poprawa autonomii, promowanie mobilności społecznej, zapewnienie powszechnego świadczenia podstawowych praw człowieka oraz stabilizacja gospodarki¹¹. Nordycki model opiera się na: silnym państwie, które bierze na siebie odpowiedzialność za dystrybucję dóbr i usług, gospodarce mieszanej łączącej kapitalistyczne mechanizmy rynkowe z realizacją strategii bezpieczeństwa socjalnego, demokracji politycznej oraz społeczeństwie obywatelskim¹².

⁷ P.V. Fishback, *Social Welfare Expenditures in The United States and The Nordic Countries: 1900–2003*, The National Bureau of Economic Research Working Paper 2010, no. 15982; W. Rutkowski, dz. cyt.

⁸ Za literaturą przedmiotu pozostałe modele państwa dobrobytu: model liberalny odnoszący się na przykład do Stanów Zjednoczonych oraz model konserwatywny odnoszący się na przykład do Niemiec. W. Rutkowski, dz. cyt.

⁹ Kryzysy nordyckie są uznawane za pierwsze kryzysy o charakterze systemowym, które dotknęły kraje wysoko rozwinięte od czasu Wielkiego Kryzysu lat trzydziestych ubiegłego wieku. Dania, Finlandia i Szwecja po zakończeniu kryzysów nordyckich wyciągnęły wnioski z własnych doświadczeń. Koszty fiskalne i gospodarcze poniesione podczas kryzysów nordyckich przyczyniły się do zmian w kwestii stabilności finansowej oraz w realizacji polityki gospodarczej i społecznej. L. Jonung, *The Swedish Model for Resolving the Banking Crisis of 1991–93. Seven Reasons why it was Successful*, Economic Papers 360, European Commission, Brussels 2009.

¹⁰ Kraje nordyckie reprezentują odmienne kierunki rozwoju w ramach modelu nordyckiego. Szwecja uważana jest za głównego reprezentanta nordyckiego modelu państwa opiekuńczego, ponieważ uczestniczyła w tworzeniu koncepcyjnych i teoretycznych podwalin tego modelu. Obecnie Dania – po doświadczeniach z lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych – wykazuje najwyższą innowacyjność w reformowaniu polityki społecznej, głównie w polityce zatrudnienia. Finlandia w momencie wdrażania *welfare state* posiadała niższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego niż Szwecja i Dania. Mimo to stopień rozwoju tych trzech krajów w większości dziedzin zrównały się. G. Gołębiowski, P. Szczepankowski, *Czynniki atrakcyjności północnoeuropejskiego modelu kapitalizmu. Implikacje dla Polski*, w: *Polityka wzrostu gospodarczego w Polsce i w Unii Europejskiej*, red. J. Bednarczyk, S. Bukowski, W. Przybylska-Kapuścińska, CeDeWu, Warszawa 2008.

¹¹ T. Gylfason, B. Holmstrom, S. Korkman, H.T. Soderstrom, V. Vihriala, *Nordics in Global Crisis, Vulnerability and Resilience*, The Research Institute of the Finnish Economy, Helsinki 2010.

¹² L. Jonung, J. Kiander, P. Vartia, *The Great Financial Crisis in Finland and Sweden. The Nordic Experience of Financial Liberalization*, Edward Elgar Publishing Inc., Massachusetts 2009; S. Kuivalainen, K. Nelson, *The Nordic Welfare Model in a European Perspective*, Working Paper/Institute for Futures Studies 11, Stockholm 2010.

Nordycki model można odróżnić od innych typów państw opiekuńczych poprzez jego nacisk na maksymalizację udziału w rynku pracy, promowanie równości płci i inkluzji społecznej, rozległy poziom świadczeń socjalnych, wysoką redystrybucję dochodów oraz liberalne stosowanie ekspansywnej polityki fiskalnej¹³.

Z przeprowadzonego badania bibliometrycznego wynika, że początek zainteresowania się tematyką nordyckiego modelu kapitalizmu przez naukowców przypada na rok 1978¹⁴. W latach 1978–2013 opublikowano 204 artykuły, których tematyka dotyczyła *nordic welfare state*. Liczba artykułów na temat nordyckiego modelu do 1997 roku utrzymywała się na poziomie 0–4 artykuły rocznie. W okresie 1998–2007 liczba opublikowanych prac naukowych nie przekroczyła 11 artykułów na rok. Wzrost zainteresowania tematyką nastąpił po 2008 roku, aż do 2011 roku, w którym to opublikowanych zostało 26 prac – maksymalna wartość w badanym okresie. Fakt ten może świadczyć o wzroście zainteresowania w ostatnich latach tematyką nordyckiego modelu kapitalizmu.

Podobieństwa i różnice występujące między krajami nordyckimi¹⁵

Dania, Finlandia i Szwecja stanowią względnie jednolity obszar w ujęciu *The Human Development Report*, *The World Factbook* oraz *The Global Competitiveness Report*¹⁶. Gospodarki tych krajów mają ze sobą wiele wspólnego. Potwierdzają to między innymi wskaźniki poziomu dochodu narodowego *per capita* i jego dynamiki, inwestycji, przemysłu, handlu zagranicznego, rynku pracy i finansów. Istotnym czynnikiem, który determinuje poziom rozwoju społeczno-gospodarczego regionu nordyckiego, jest podobieństwo w strukturze gospodarek narodowych tych państw. W krajach tych w przemyśle dominujące znaczenie mają badania i rozwój (B + R), produkcja maszyn i urządzeń, przemysł drzewny i papierniczy oraz przemysł spożywczy i chemiczny¹⁷. Kraje nordyckie należą do grupy gospodarek o najwyższych na świecie poziomach opodatkowania dochodów, w zamian oferując wysoką pomoc socjalną. Państwa

¹³ M. Alestalo, S. Hort, S. Kuhnle, *The Nordic Model: Conditions, Origins, Outcomes, Lessons*, Hertie School of Governance – Working Papers 2009, no. 41; J. Kvist, B. Greve, *Has the Nordic Welfare Model Been Transformed?*, „Social Policy & Administration” 2011, vol. 45, no. 2.

¹⁴ Celem badania było przedstawienie częstotliwości publikowania artykułów i innych dokumentów naukowych na temat *nordic welfare state* w ostatnich 35 latach. Badanie zostało przeprowadzone 21 lipca 2014 roku. Generując dane, posłużono się bazą Web of Science. Zastosowane kryteria wyszukiwania: *all citations databases, topic: nordic welfare state*.

¹⁵ W tej części artykułu przedstawiono wybrane powiązania, między innymi ekonomiczne, społeczne, polityczne.

¹⁶ Human Development Index w 2012 roku wyniósł w Szwecji – 0,916 (7 miejsce), w Danii – 0,901 (15 miejsce) oraz w Finlandii – 0,892 (21 miejsce). Gini Index wyniósł dla Szwecji 23% (2005 rok), dla Danii – 24,8% (2011 rok) oraz dla Finlandii – 26,8% (2008 rok). Global Competitiveness Index 2013–2014 dla Finlandii wyniósł 5,54 (3 miejsce), dla Szwecji – 5,48 (6 miejsce) oraz dla Danii – 5,18 (15 miejsce).

¹⁷ B. Piotrowski, *Integracja Skandynawii. Od Rady Nordyckiej do Wspólnoty Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2012.

te potwierdzają tym samym, że istotny jest sposób redystrybucji przychodów z podatków, a nie wielkość obciążenia nimi. Systematyczny wzrost wydatków budżetowych na badania i rozwój pozwala tym krajom budować efektywny system wspierania rozwoju nauki i technologii¹⁸. Poprzez utworzenie Rady Nordyckiej, Nordyckiego Funduszu Inwestycyjnego oraz Nordyckiego Banku Inwestycyjnego wiele dziedzin w krajach nordyckich poddanych zostało procesowi ujednoczenia i harmonizacji. Za sprawę priorytetową w Danii, Finlandii i Szwecji uznano wzmocnienie mechanizmów integracyjnych wolnych od negatywnych barier, przy tym o dużej sile konkurencyjnej i możliwościach rozwojowych na przyszłość¹⁹.

Region nordycki jest zróżnicowany pod względem wielkości gospodarek. Wielkości PKB (ceny bieżące w mln USD) w 2013 roku wyniosły: Szwecja – 576 011, Dania – 328 035, Finlandia – 265 485. Państwa nordyckie różnią się między sobą ustrojem politycznym – Szwecja i Dania są monarchiami konstytucyjnymi, zaś Finlandia republiką. Kraje te przyjęły odmienne rozwiązania w realizacji polityki gospodarczej oraz w różny sposób podeszły do integracji pieniężnej i walutowej. Finlandia od 1999 roku należy do Unii Gospodarczej i Walutowej (UGiW), Dania odrzuciła członkostwo w UGiW, przyjmując klauzulę *opt-out*, natomiast Szwecja została objęta derogacją. Dodatkowo, omawiane kraje charakteryzują się różnorodnością stosowanych systemów kursu walutowego. W Finlandii prawnym środkiem płatniczym jest euro, w Szwecji obowiązuje płynny kurs walutowy, natomiast w Danii korona duńska jest częścią systemu ERM II²⁰.

Konsekwentna realizacja polityki państwa opiekuńczego implikuje sytuację społeczną i gospodarczą badanych krajów. Potwierdzają one możliwość funkcjonowania odrębnego modelu *welfare state* w warunkach zmian zachodzących na rynku globalnym. Osiągnięcia krajów nordyckich we współpracy gospodarczej świadczą o dobrych perspektywach nordyckiego modelu społeczno-gospodarczego.

Wpływ kryzysu na rozwój społeczno-gospodarczy krajów nordyckich

Kryzys, który wystąpił na globalnym rynku finansowym, zaczął niekorzystnie wpływać na gospodarkę Danii, Finlandii i Szwecji. Przyczynił się on do osłabienia tempa wzrostu gospodarczego tych krajów oraz stał się impulsem do oceny roli państwa dobrobytu w rozwoju społeczno-gospodarczym²¹.

¹⁸ C. Ketels, *Sweden's Position in the Global Economy*, Globaliserings Forum Rapport #2, Stockholm 2012.

¹⁹ Współpraca krajów nordyckich w ramach Rady Nordyckiej dotyczy ochrony środowiska i zasobów naturalnych, obywateli i praw konsumenta, przemysłu i biznesu, poza polityką zagraniczną i obronnością. Szczególnie ważną jest współpraca naukowa i kulturalna.

²⁰ R. Matera, *Integracja ekonomiczna krajów nordyckich*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001.

²¹ O.E. Ergungor, 2007, *On the Resolution of Financial Crises: The Swedish Experience*, Policy Discussion Paper, 21 June 2007; F. Ostrup, L. Oxelheim, C. Wihlborg, *Origins and Resolution of Financial Crises: Lessons from the Current and Northern European Crises*, „Asian Economic Papers” 2009, vol. 8, no. 3.

Powiązania Danii, Finlandii i Szwecji z gospodarką światową

Występujące powiązania gospodarek krajów nordyckich niosą ze sobą zagrożenie przeniesienia negatywnych zjawisk w globalnym przepływie między innymi zasobów, czynników produkcji, kapitału, towarów i usług²². Kryzys przeniósł się na kraje nordyckie głównie za pośrednictwem handlu zagranicznego oraz sektora finansowego. Spadek aktywności gospodarczej tych krajów przyczynił się do obniżenia międzynarodowych obrotów towarowych. W następstwie kryzysu pojawiła się groźba powrotu do protekcjonizmu w międzynarodowych stosunkach handlowych²³.

Związane ze światowym spowolnieniem gospodarczym ograniczenie eksportu²⁴ i importu²⁵, napływu i odpływu BIZ doprowadziło do zmian w saldach rachunku obrotów bieżących Danii, Finlandii, Szwecji oraz UE-12 w analizowanym okresie²⁶. Zmiany obrotów handlu zagranicznego potwierdziły, że gospodarki analizowanych krajów odczuły skutki globalnego kryzysu w badanym okresie (por. tabela 1). Implikacje współczesnego kryzysu dla wielkości obrotów handlu zagranicznego w krajach nordyckich były większe w porównaniu z krajami UE-12. Zmiany miały charakter przejściowy.

W krajach nordyckich wskaźniki makroekonomiczne utrzymują się na wysokim poziomie od wielu lat. Można zaobserwować wysoki poziom PKB *per capita* (w krajach nordyckich jest jednym z najwyższych w Europie), niskie stopy inflacji i bezrobocia²⁷. W istotny sposób wpływa na to systematyczny rozwój krajów nordyckich na tle krajów UE-12.

²² Bezpośrednie kanały transmisji kryzysu w poszczególnych gospodarkach świata były zróżnicowane oraz uzależnione od cech strukturalnych i występujących powiązań. Kraje nordyckie ze względu na niską chłonność rynku wewnętrznego były podatne na sytuację gospodarczą panującą na świecie w badanym okresie. O. Blanchard, *Makroekonomia*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011; W. Nowiak, *Nordycki model „welfare state” w realiach XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2011.

²³ T. Rynarzewski, A. Zielińska-Głębocka, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Teoria wymiany i polityki handlu międzynarodowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008; K. Śledziwska, B. Witkowski, *Światowy kryzys gospodarczy a handel międzynarodowy*, „Ekonomista” 2012, nr 4.

²⁴ Procentowy udział eksportu w PKB wyniósł w Danii: 52,2% (2007 rok), 54,7% (2008 rok), 47,6% (2009 rok); w Finlandii: 45,8% (2007 rok), 46,8% (2008 rok), 37,3% (2009 rok); w Szwecji: 51,9% (2007 rok), 53,5% (2008 rok), 48% (2009 rok); w UE-12 – 57% (2007 rok), 58,4% (2008 rok), 52,8% (2009 rok).

²⁵ Procentowy udział importu w PKB wyniósł w Danii: 49,9% (2007 rok), 51,5% (2008 rok), 43,7% (2009 rok); w Finlandii: 40,6% (2007 rok), 43,08% (2008 rok) 35,7% (2009 rok); w Szwecji: 44,4% (2007 rok), 46,7% (2008 rok), 41,4% (2009 rok); w UE-12: 54,2% (2007 rok), 56,3% (2008 rok), 49,3% (2009 rok).

²⁶ Określenie UE-12 rozumiane jest w niniejszym artykule jako grupa wybranych krajów Unii Europejskiej, to jest Austria, Belgia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Luksemburg, Niemcy, Portugalia, Wielka Brytania oraz Włochy – dane uśrednione.

²⁷ Dla okresu 2007–2013 średnia wartość PKB per capita (w USD ceny bieżące) wyniosła w Danii: 58254,5; w Finlandii – 47201,1; w Szwecji – 52523,2; w UE-12 – 44955,3. Średnia wartość CPI wyniosła w Danii – 2,3; w Finlandii – 2,6; w Szwecji – 1,5; w UE-12 – 2,1. Średnia stopa bezrobocia wyniosła w Danii – 6,2; w Finlandii – 7,6; w Szwecji – 7,5; w UE-12 – 9,3.

Tabela 1. Współczynniki zmienności wielkości eksportu, importu, napływu i odpływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych oraz salda rachunku obrotów bieżących w Danii, Finlandii, Szwecji i UE-12 w latach 2007–2013

	Eksport towarów i usług	Import towarów i usług	Bezpośrednie inwestycje zagraniczne – napływ	Bezpośrednie inwestycje zagraniczne – odpływ	Saldo rachunku obrotów bieżących
Dania	0,08	0,09	2,22	0,68	0,41
Finlandia	0,12	0,11	2,13	0,24	1,19
Szwecja	0,1	0,09	1,23	0,19	0,2
UE-12	0,08	0,1	0,88	0,37	-0,71

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Banku Światowego.

Skutki globalnego kryzysu dla rozwoju gospodarczego Danii, Finlandii i Szwecji²⁸

Wśród czynników wzrostu kapitał ludzki, kapitał społeczny oraz potencjał badawczo-rozwojowy postrzegane są jako determinanty rozwoju społeczno-gospodarczego krajów nordyckich²⁹. Gospodarki te charakteryzuje dobrze wykształcone społeczeństwo. Rolę w efektywnym wykorzystywaniu poziomu nauczania odgrywa utrzymanie edukacji (od przedszkolnej do studiów wyższych) przede wszystkim w strukturach państwowych³⁰.

²⁸ W celu zbadania wpływu globalnego kryzysu na rozwój gospodarczy Danii, Finlandii i Szwecji w latach 2007–2013 wykorzystano funkcję Cobba-Douglasa:

$Y = F(K, L) = AKaL1-a$. W opracowaniu po dekompozycji przyjęto ostateczną postać funkcji:

$Y = F(A, K, L, H, S, R) = AKaLbHcSdRe$, gdzie:

Y – produkt krajowy,

K – kapitał rzeczowy,

L – nakład pracy,

H – kapitał ludzki,

S – kapitał społeczny,

R – potencjał badawczo-rozwojowy,

a, b, c, d, e $\in (0,1)$ oraz $a + b + c + d + e = 1$ – elastyczności Y względem K, L, H, S, R.

M. Burda, Wyplosz C., *Makroekonomia. Podręcznik europejski*, PWE, Warszawa 2012; T. Kowalski, *The Economic and Monetary Union Countries vs. the Global Crisis*, „Poznan University of Economics Review” 2012, vol. 12, no. 2.

²⁹ *Ekonomia rozwoju*, red. R. Piasecki, PWE, Warszawa 2011; R. Bartkowiak, *Ekonomia rozwoju*, PWE, Warszawa 2013. Dobór zmiennych określających obiektywną ocenę rozwoju społeczno-gospodarczego jest utrudniony ze względu na brak w literaturze przedmiotu jednoznacznych definicji kapitału ludzkiego, kapitału społecznego oraz potencjału B + R. O. Blanchard, dz. cyt.; W.D. Nordhaus, S.A. Samuelson, *Ekonomia*, Rebis, Poznań 2012. Przegląd najbardziej reprezentatywnych definicji wskazuje, że:

Kapitał ludzki to zasób umiejętności i kwalifikacji pracowników w danej gospodarce.

Kapitał społeczny to podstawy i wartości, które kierują relacjami między ludźmi i przyczyniają się do wzrostu gospodarczego.

Potencjał B + R to sprawność i wydajność gospodarki w dziedzinie badań i rozwoju.

³⁰ K. Musiał, *Uniwersytet na miarę swego czasu. Transformacja społeczna w dobie postindustrialnej a zmiany w szkolnictwie wyższym krajów nordyckich*, Słowo/Obraz Terytoria, Gdańsk 2013.

Wpływ na niski poziom bezrobocia ma rozszerzenie kształcenia na poziomie wyższym i dla dorosłych. Udział procentowy osób z wykształceniem wyższym w wieku 25–64 lata w ogóle populacji wyniósł w 2010 roku w Danii 33,3%; w Finlandii – 38,1%; w Szwecji – 34,2% oraz UE-12 – 27,3%. Dane potwierdzają, że Dania, Finlandia i Szwecja są silnie nastawione na realizację zasady budowania gospodarki opartej na wiedzy.

Dzięki wysokiemu poziomowi nauczania i wykształconym pracownikom zwiększaniu ulegają nakłady na programy badawczo-rozwojowe. Dla okresu 2007–2013 średnie wartości procentowego udziału wydatków na badania i rozwój w PKB wyniosły w Danii 2,9%, w Finlandii – 3,5% oraz w Szwecji – 3,4%, i były wyższe od średniej państw UE-12 – 1,9%. Wyniki krajów nordyckich potwierdzają, że należą one do grupy światowych liderów przeznaczających środki pieniężne na badania i rozwój oraz świadczą o istniejącej zależności pomiędzy inwestycjami w B + R a rozwojem społeczno-gospodarczym. W krajach tych wysoka jakość prac badawczo-rozwojowych odnosi się do obszernego zakresu zagadnień społecznych³¹.

Satysfakcja indywidualna i poczucie równości społecznej są w krajach nordyckich bardzo wysokie, co ułatwia wdrażanie zasad nowoczesnej gospodarki. W przypadku tych państw szczególne znaczenie ma silny i wiarygodny system pomocy socjalnej³² oraz dążenie do prowadzenia dialogu społecznego. Społeczeństwo egalitarne oparte na kooperacji i wzajemnym zrozumieniu oraz efektywna realizacja polityki rozwoju społecznego wpływają na niski poziom korupcji i zaufanie do władz. Sukces ten był możliwy dzięki między innymi umiejętnemu zastosowaniu zasad społeczeństwa informacyjnego połączonych z modelem państwa dobrobytu. Analiza społecznych aspektów nordyckiego modelu kapitalizmu w kontekście globalnego kryzysu dowodzi, że Dania, Finlandia i Szwecja należą do grupy krajów społecznie wysoko rozwiniętych³³.

Model rozwoju społeczno-gospodarczego regionu nordyckiego stanowił podstawę rozwoju cywilizacyjnego tamtejszych społeczeństw i państw. Przyczynił się do lepszej reakcji tych krajów na globalny kryzys finansowy niż pozostałe wysoko rozwinięte gospodarek Unii Europejskiej. Stanowił instrument przeciwdziałania negatywnym skutkom kryzysu.

³¹ Szczególną rolę w rozwoju gospodarek nordyckich odgrywają: technologie ochrony środowiska, interaktywne technologie, usługi elektroniczne, inżynieria biomedyczna, energia odnawialna, zrównoważona produkcja żywności, technologie związane z opieką zdrowotną. J. Prystrom, *Narodowy system innowacji jako czynnik rozwoju gospodarczego na przykładzie Szwecji*, „Ekonomista” 2012, nr 4.

³² W latach 2007–2012 średnia wartość publicznych wydatków socjalnych wyniosła w Danii 29,2% PKB, w Finlandii – 27,2% PKB, w Szwecji – 28,1% PKB, w UE-12 – 25,3% PKB. Średnia wartość wydatków publicznych na zdrowie wyniosła w Danii 9,1% PKB, w Finlandii – 6,4% PKB, w Szwecji – 7,7% PKB, w UE-12 – 7,4% PKB.

³³ Średnia długość życia obywateli w 2013 roku wyniosła w Danii 79,4; w Finlandii – 80,5; w Szwecji – 81,8; w UE-12 – 80,9. OECD Better Life Index w 2013 roku wyniósł w Szwecji 7,97 (3 miejsce), w Danii – 7,94 (4 miejsce), w Finlandii – 7,58 (8 miejsce).

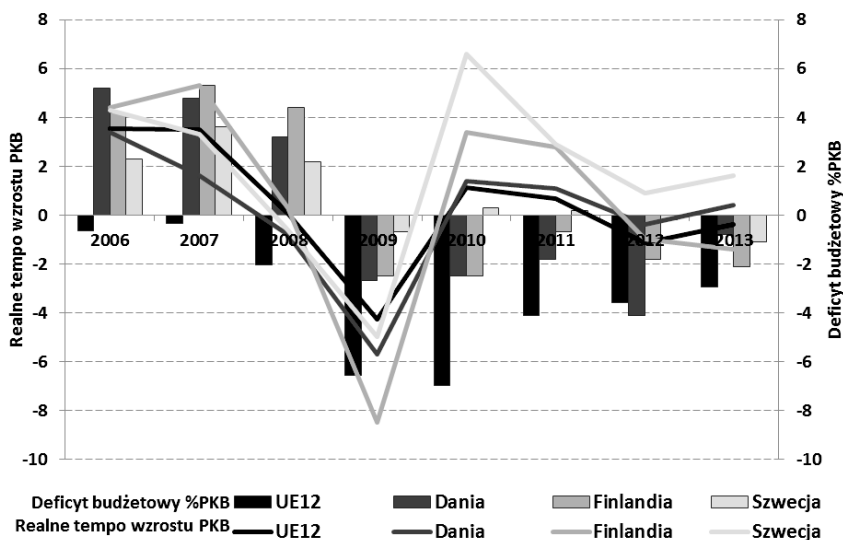
Działania antykryzysowe w krajach nordyckich³⁴

Poszczególne kraje zareagowały w odmienny sposób na współczesny kryzys finansowy. Zmiany na globalnym rynku wymusiły ogólną dyskusję na temat ograniczenia niedoskonałości w polityce gospodarczej i społecznej w celu złagodzenia negatywnych skutków kryzysu³⁵.

Różnice w przebiegu współczesnego kryzysu

W połowie 2008 roku kryzys finansowy istotnie wpłynął na gospodarki Danii, Finlandii i Szwecji. Globalny charakter kryzysu sprawił, że poszczególne kraje nordyckie odczuły go w różnym stopniu. Wynikało to głównie z realizacji polityki gospodarczej badanych krajów³⁶. Konsekwencją kryzysu w badanych krajach było odnotowanie ujemnego wzrostu gospodarczego w 2009 roku. W tym samym roku wzrost deficytu budżetowego był wynikiem podjętych działań mających na celu przywrócenie stabilności gospodarek (por. rysunek 1).

Rysunek 1. Realne tempo wzrostu PKB oraz deficyt budżetowy jako % PKB w Danii, Finlandii, Szwecji i UE-12 w latach 2006–2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Eurostat.

³⁴ W artykule przedstawiono wybrane działania antykryzysowe Danii, Finlandii i Szwecji.

³⁵ R. Wade, *From Global Imbalances to Global Reorganizations*, „Cambridge Journal of Economics” 2009, vol. 33; A. Wojtyła, *Zmiany instytucjonalne w reakcji na obecny kryzys*, PWE, Warszawa 2013.

³⁶ P. Carlsson, *Finanskrise 2008/2009 – vad händer sedan?*, Lunds Universitet, Lund 2009.

W pierwszej fazie globalny kryzys spowodował negatywne skutki w sektorze finansowym, lecz wraz z nasilaniem przeniósł się na sektor realny. Recesja gospodarcza w Danii przyczyniła się do zmniejszenia zakresu współpracy kapitałowej i handlowej. Negatywne zmiany nastąpiły po stronie liczby inwestycji budowlanych. W konsekwencji wpłynęło to na ceny rynkowe nieruchomości, a także pośrednio na branżę meblarską³⁷. W następstwie kryzysu w Finlandii odnotowany został spadek liczby zamówień w przemyśle. Przyczyniło się to do obniżenia produkcji wyrobów metalowych, maszyn oraz komponentów elektronicznych. Zmniejszeniu uległo zapotrzebowanie na usługi podwykonawstwa w branży metalowej i budowlanej³⁸. W Szwecji, w przeciwieństwie do większości krajów, nie nastąpił silny spadek cen mieszkań. Ujawniły się za to problemy w branży motoryzacyjnej – wzmocnione przez kryzys finansowy. W konsekwencji nastąpiło obniżenie produkcji samochodów, a tym samym wzrost liczby zwolnień pracowników³⁹.

Implikacje kryzysu dla rozwoju społeczno-gospodarczego krajów nordyckich mimo zróżnicowania były dotkliwe dla poszczególnych sektorów.

Skuteczność działań antykryzysowych

Działania podejmowane w celu złagodzenia skutków kryzysu obejmowały inicjatywy wspierające i przywracające stabilność gospodarek Danii, Finlandii i Szwecji⁴⁰. W warunkach globalnego kryzysu w przypadku Danii zostały uruchomione skuteczne programy antykryzysowe. Skupiły się one na łagodzeniu efektów spadku koniunktury oraz stymulowaniu rozwoju gospodarczego. Objęły między innymi zwiększenie nakładów finansowych na inwestycje, zmniejszenie podatków oraz zniesienie obowiązkowych wpłat pracowników na fundusze emerytalne⁴¹. W Szwecji w odpowiedzi na kryzys głównymi zadaniami były odbudowa zaufania do systemu finansowego oraz przestrzeganie dyscypliny finansów publicznych. Działania antykryzysowe objęły między innymi zmniejszenie bezrobocia, zwiększenie dotacji na badania, ułatwienie dostępu do rynku

³⁷ F. Vitek, *Spillovers to and from the Nordic Economies: A Macroeconometric Model Based Analysis*, „IMF Working Paper” 2013, no. WP/13/225.

³⁸ L. Jonung, J. Kiander, P. Vartia, dz. cyt.

³⁹ P. Carlsson, dz. cyt.

⁴⁰ R. Torres, *Incomplete Crisis Responses: Socio-economic Costs and Policy Implications*, „International Labour Review” 2010, vol. 149, no. 2.

⁴¹ T. Gylfason, B. Holmstrom, S. Korkman, H.T. Soderstrom, V. Vihriala, dz. cyt. Przeprowadzona w Danii reforma podatkowa doprowadziła do obniżenia maksymalnej granicy opodatkowania indywidualnego z 59% (w 2009 roku) do 51,5% (w 2010 roku) oraz obniżenia wysokości podstawowej stawki podatkowej z 3,67 do 3,64%.

pracy oraz zmniejszenie kosztów zatrudnienia⁴². Spośród badanych krajów kryzys najsilniej dotknął gospodarkę fińską. Wysokie umiędzynarodowienie i uzależnienie od eksportu wpłynęły na spadek koniunktury. Strategia antykryzysowa skupiła się na prowadzeniu polityki stymulowania gospodarki kosztem zadłużenia publicznego. Miało to na celu łagodzenie skutków kryzysu oraz podtrzymanie konsumpcji wewnętrznej⁴³.

Zastosowane pakiety stymulujące gospodarkę krajów nordyckich wpłynęły na poziom zadłużenia publicznego. Główną przyczyną przyrostu był wzrost deficytu budżetowego. Zmiany w Danii, Finlandii i Szwecji wystąpiły w mniejszym stopniu niż w UE-12, co wynikało z dobrej kondycji sektora finansowego w państwach nordyckich⁴⁴.

Efekty działań antykryzysowych poszczególnych krajów przekładają się na dobre wyniki gospodarcze po 2010 roku. Skutki podjętych decyzji dzięki realizacji odpowiedzialnej polityki gospodarczej przyczyniły się do zapobiegania nowym niepokojom na rynkach oraz utrzymania wysokiego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego krajów nordyckich.

Podsumowanie

Z analizy literatury przedmiotu wynika, że kraje nordyckie postrzegane są jako przykłady państwa dobrobytu oraz efektywnego administrowania krajem w okresie dekonunktury. Przeprowadzone badanie bibliometryczne potwierdza wzrost zainteresowania tematyką nordyckiego modelu kapitalizmu po wybuchu kryzysu finansowego.

Analiza porównawcza sytuacji gospodarczej Danii, Finlandii i Szwecji w latach 2007–2013 pozwoliła na weryfikację reakcji tych krajów na globalny kryzys finansowy. Z badania wynika, że przebieg kryzysu w badanym okresie w Danii, Finlandii i Szwecji był zróżnicowany. Kryzys doprowadził do zakłóceń makroekonomicznych, przenosząc się na sferę realną. W okresie 2007–2013 ważny stał się funkcjonujący w badanych krajach model *welfare state*. Połączenie wysokiego rozwoju gospodarczego, poziomu życia społeczeństwa i zabezpieczenia socjalnego oraz potencjału B + R przyczyniło się do utrwalania obrazu krajów nordyckich jako jednych z najbardziej stabilnych i najlepiej funkcjonujących gospodarek wysoko rozwiniętych w okresie zmian związanych z kryzysem finansowym.

⁴² S. Czech, dz. cyt. Reforma podatkowa obejmująca między innymi obniżenie podatku VAT naliczanego w branży gastronomicznej z 25 do 12% oraz podatku CIT z 26 do 22,5% wpłynęła na zwiększenie zatrudnienia/zmniejszenie bezrobocia w 2009 roku. Szwecja przeznaczyła na ten cel ponad 8,4 mld SEK.

⁴³ L. Jonung, J. Kiander, P. Vartia, dz. cyt. W Finlandii wzrost podatku VAT na żywność w sklepach i restauracjach z 13 do 14% oraz redukcja wydatków sektora finansów publicznych przyczyniły się do zmniejszenia deficytu budżetowego.

⁴⁴ W Szwecji – w przeciwieństwie do Danii, Finlandii i UE-12 – w badanym okresie wystąpił trend spadkowy procentowego udziału długu publicznego w PKB. Udział procentowy długu publicznego w PKB wyniósł w Danii 40,7 (2009 rok), 42,8 (2010 rok); w Finlandii: 43,5 (2009 rok), 48,8 (2010 rok); w Szwecji: 42,6 (2009 rok), 39,4 (2010 rok); w UE-12 – 75,9 (2009 rok), 84,1 (2010 rok).

Globalny charakter kryzysu wywołał reakcję czynników decyzyjnych związanych z realizacją polityki gospodarczej. W następstwie tego analizowane wyniki gospodarcze tych krajów na tle gospodarek UE-12 były lepsze.

Literatura

- Acocella N., *Zasady polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Alestalo M., Hort S., Kuhnle S., *The Nordic Model: Conditions, Origins, Outcomes, Lessons*, Hertie School of Governance – Working Papers 2009, no. 41.
- Anioł W., *Szlak Norden. Modernizacja po skandynawsku*, Elipsa, Warszawa 2013.
- Bank Światowy, <http://data.worldbank.org/country>.
- Bartkowiak R., *Ekonomia rozwoju*, PWE, Warszawa 2013.
- Becker U., *The Scandinavian Model: Still an Example for Europe?*, International Politics and Society ipg 4/2007.
- Blanchard O., *Makroekonomia*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Burda M., Wyplosz C., *Makroekonomia. Podręcznik europejski*, PWE, Warszawa 2012.
- Carlsson P., *Finanskrisen 2008/2009 – vad händer sedan?*, Lunds Universitet, Lund 2009.
- Central Intelligence Agency, www.cia.gov/index.html.
- Czech S., *Gospodarka w służbie idei. Rzecz o modelu szwedzkim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2013.
- Ekonomia rozwoju*, red. R. Piasecki, PWE, Warszawa 2011.
- Ergungor O.E., 2007, *On the Resolution of Financial Crises: The Swedish Experience*, Policy Discussion Paper, 21 June 2007.
- Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database.
- Fishback P.V., *Social Welfare Expenditures in The United States and The Nordic Countries: 1900–2003*, The National Bureau of Economic Research Working Paper 2010, no. 15982.
- Gołębiowski G., Szczepankowski P., *Czynniki atrakcyjności północnoeuropejskiego modelu kapitalizmu. Implikacje dla Polski*, w: *Polityka wzrostu gospodarczego w Polsce i w Unii Europejskiej*, red. J. Bednarczyk, S. Bukowski, W. Przybylska-Kapuścińska, CeDeWu, Warszawa 2008.
- Gylfason T., Holmstrom B., Korkman S., Soderstrom H.T., Vihriala V., *Nordics in Global Crisis, Vulnerability and Resilience*, The Research Institute of the Finnish Economy, Helsinki 2010.
- Jonung L., *The Swedish Model for Resolving the Banking Crisis of 1991–93. Seven Reasons why it was Successful*, Economic Papers 360, European Commission, Brussels 2009.
- Jonung L., Kiander J., Vartia P., *The Great Financial Crisis in Finland and Sweden. The Nordic Experience of Financial Liberalization*, Edward Elgar Publishing Inc., Massachusetts 2009.
- Ketels C., *Sweden's Position in the Global Economy*, Globaliserings Forum Rapport # 2, Stockholm 2012.
- Kowalski T., *The Economic and Monetary Union Countries vs. the Global Crisis*, „Poznan University of Economics Review” 2012, vol. 12, no. 2.
- Krugman P., *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*, W.W. Norton & Company, New York–London 2009.

- Kuivalainen S., Nelson K., *The Nordic Welfare Model in a European Perspective*, Working Paper/ Institute for Futures Studies 11, Stockholm 2010.
- Kvist J., Greve B., *Has the Nordic Welfare Model Been Transformed?*, „Social Policy & Administration” 2011, vol. 45, no. 2.
- Matera R., *Integracja ekonomiczna krajów nordyckich*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001.
- Międzynarodowy Fundusz Walutowy, www.imf.org/external/country/index.htm.
- Musiał K., *Uniwersytet na miarę swego czasu. Transformacja społeczna w dobie postindustrialnej a zmiany w szkolnictwie wyższym krajów nordyckich*, Słowo/Obraz Terytoria, Gdańsk 2013.
- Nordhaus W.D., Samuelson S.A., *Ekonomia*, Rebis, Poznań 2012.
- Nowiak W., *Nordycki model „welfare state” w realiach XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2011.
- Oberg S., *Sweden and the Financial Crisis*, Speech of the Sveriges Riksbank, „BIS Review” 2009, no. 7.
- Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, www.oecd.org/statistics/.
- Ostrup F., Oxelheim L., Wihlborg C., *Origins and Resolution of Financial Crises: Lessons from the Current and Northern European Crises*, „Asian Economic Papers” 2009, vol. 8, no. 3.
- Piotrowski B., *Integracja Skandynawii. Od Rady Nordyckiej do Wspólnoty Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2012.
- Prystrom J., *Narodowy system innowacji jako czynnik rozwoju gospodarczego na przykładzie Szwecji*, „Ekonomista” 2012, nr 4.
- Rutkowski W., *Współczesne państwo dobrobytu. Ekspansja, kryzysy, spory*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.
- Rynarzewski T., Zielińska-Głębocka A., *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Teoria wymiany i polityki handlu międzynarodowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Śledziewska K., Witkowski B., *Światowy kryzys gospodarczy a handel międzynarodowy*, „Ekonomista” 2012, nr 4.
- Torres R., *Incomplete Crisis Responses: Socio-economic Costs and Policy Implications*, „International Labour Review” 2010, vol. 149, no. 2.
- United Nations Development Programme, www.undp.org/content/undp/en/home.html.
- Urząd statystyczny Danii, www.dst.dk/en.aspx.
- Urząd statystyczny Finlandii, www.stat.fi/index_en.html.
- Urząd statystyczny Szwecji, www.scb.se/en/.
- World Economic Forum, www.weforum.org/reports.
- Vitek F., *Spillovers to and from the Nordic Economies: A Macroeconometric Model Based Analysis*, „IMF Working Paper” 2013, no. WP/13/225.
- Wade R., *From Global Imbalances to Global Reorganizations*, „Cambridge Journal of Economics” 2009, vol. 33.
- Wojtyna A., *Zmiany instytucjonalne w reakcji na obecny kryzys*, PWE, Warszawa 2013.

Streszczenie

W artykule przedstawiono sytuację społeczno-gospodarczą Danii, Finlandii i Szwecji w latach 2007–2013. Tę dla prowadzonej analizy porównawczej wskaźników makroekonomicznych jest model gospodarki nordyckiej. Uwagę poświęcono wpływowi kryzysu na rozwój społeczno-gospodarczy krajów nordyckich wynikający z powiązań z gospodarką światową. Różnice w przebiegu kryzysów oraz w metodach przeciwdziałania im zostały zbadane w kontekście skuteczności decyzji antykryzysowych przyjętych przez poszczególne kraje.

Effects of global financial crisis for economic development of Denmark, Finland and Sweden

The article focuses the nordic model and socio-economic situation of Denmark, Finland and Sweden in 2007–2013 during the global crisis. The Nordic states have high rate of socio-economic growth but the crisis has affected the socio-economic development of these countries. The paper deals with anti-crisis measures in Denmark, Finland and Sweden.

The aim of this paper is to present comparative study of the global crisis effects on socio-economic development of Denmark, Finland and Sweden.

Translated by Leszek Leśniewski